
DE ECONOMIE VAN DE GOEDE BEDOELINGEN DUURZAAM ONDERNEMEN OF MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN IN VLAANDEREN

Miel Vervliet, Sociale Hogeschool Heverlee

---

1. Wat is duurzaam of maatschappelijk verantwoord ondernemen?

“Wanneer twee of drie economen bij elkaar zitten, heb je altijd vier of vijf verschillende meningen.” Wanneer het over duurzaam of maatschappelijk verantwoord ondernemen gaat, is dat niet anders. De Vlaamse Gemeenschap heeft een studie van enkele tientallen bladzijden laten uitvoeren om deze begrippen te verduidelijken (zie Dentchev in de literatuurlijst). Daarin wordt vastgesteld dat in de literatuur en in de praktijk vele concepten min of meer als synoniemen gebruikt worden: maatschappelijk verantwoord ondernemen, duurzaam ondernemen, bedrijfsethiek, bedrijfsburgerzin, stakeholder denken.

Een greep uit de praktijk bevestigt deze hedendaagse versie van “laat duizend bloemen bloeien”. Het septembernummer van *Business & Society*, een van de netwerken van bedrijven voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, brengt onder de titel ‘Succesvol ondernemen met zorg voor mens en milieu’ verslag uit over de volgende initiatieven:

- de slotconferentie van ‘Employee Involvement’, met voorbeelden van ondernemingen die hun werknemers aanmoedigen hun deskundigheid ten dienste van sociale organisaties te stellen, en aldus meerwaarde voor de eigen onderneming en de samenleving tot stand te brengen;
- de ‘Fortis Foundation’, die op acht jaar tijd 8 miljoen euro aan 670 sociale projecten besteed heeft;

- Jobkanaal, dat bemiddelt tussen bedrijven met vacatures en werkzoekende allochtonen, vijftigplussers en personen met een handicap;
- de milieuprijs 2003-2004 van het Verbond van Belgische Ondernemingen;
- DVV, dat zich engageert in het ‘Global Reporting Initiative’, een methode die gesteund wordt door de milieutak van de VN en bedoeld is om verslag uit te brengen over de economische, ecologische en sociale prestaties van ondernemingen;
- ‘Group One’, dat zich bezint over mogelijke medeplichtigheid van ondernemingen aan genocide, oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid;
- de voorstelling van Trividend, het Vlaams Participatiefonds voor startende of groeiende bedrijven uit de sociale economie;
- de steun van bedrijven voor duurzame ontwikkeling in het Zuiden, langs het kanaal van het ‘Corporate Funding Programme’;
- de ‘Solvay Business School’ van de Vrije Universiteit Brussel, die directie- en kaderleden opleidt in de principes van duurzame ontwikkeling;
- ‘Ethical Corporation’, dat van 19 tot 21 november 2003 een conferentie over arbeidsnormen en mensenrechten organiseerde.

Deze staalkaart van de economie van de goede bedoelingen kan zonder moeite dubbel zo lang gemaakt worden. Zo lasen we in *De Tijd* van 2 oktober 2003 dat Timberland Benelux uit Aartselaar één dag de deuren sluit. De medewerkers kunnen dan ‘gemeenschapsarbeid’ doen: in het Centrum voor Deeltijds Onderwijs in Antwerpen Noord een sportzaal schilderen en een winkeltje voor tweedehands artikelen inrichten. Rond dezelfde tijd kwam Ludo Sannen, de Vlaamse minister voor Leefmilieu, met het voorstel eigenaars van ongebruikte vervuilde bedrijfsgronden tijdelijk vrijstelling van onroerende voorheffing te geven, op voorwaarde dat ze van hun grond opnieuw een volwaardig bedrijfsterrein maken. Dat zou volgens de minister de vraag naar bedrijfsterreinen opvangen en tegelijk duizenden arbeidsplaatsen creëren.

Die veelheid aan ideeën en initiatieven bewijst dat er veel steun is voor de stelling dat bedrijven zich niet mogen beperken tot hun traditionele rollen van winst maken, belastingen betalen, mensen tewerkstellen en de wetten naleven. Ze moeten meewerken aan het bereiken van bredere maatschappelijke doelen en sommigen vinden dat zelfs een voorwaarde voor het vrijwaren van de goede naam van het bedrijf en voor blijvend economisch en financieel succes. Het betekent dat bedrijven rekening moeten houden met de belangen van verschillende vragende of belanghebbende partijen (de stakeholders). Daarvoor is een visie op het bestuur van het bedrijf op lange termijn (‘corporate governance’) nodig. Het is een omschrijving uit de praktijk, geen juri-

dische definitie. Dat laatste is overigens niet uitgesloten want in Frankrijk moeten beursgenoteerde ondernemingen jaarlijks een sociaal en ecologisch rapport publiceren.

Karel van Miert geeft nog een andere definitie en zegt dat ondernemingen: 1) verslag moeten uitbrengen over de ecologische, sociale en veiligheidsaspecten van hun activiteiten; 2) concrete en geloofwaardige acties moeten ondernemen en daarvan het bewijs leveren; 3) zich moeten aansluiten bij een netwerk van ondernemingen die ideeën uitwisselen en maatschappelijk verantwoord ondernemen in de praktijk brengen. Deze definitie heeft als voordeel dat bedrijven er kunnen op aangesproken worden: ze moeten verslag uitbrengen en concrete en geloofwaardige initiatieven nemen.

Dat voordeel van de eenvoud geldt ook voor een laatste omschrijving: maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft betrekking op het vinden van een evenwicht tussen de drie P's van 'People, Planet en Profits', opnieuw in het Engels en in alfabetische volgorde, dus niet per definitie overeenkomstig de realiteit.

Wij stellen voor, verder over maatschappelijk verantwoord ondernemen te spreken omdat het met zijn 3 P's de breedste betekenis heeft en ook omdat 'duurzaam ondernemen' meer in de context van 'duurzame ontwikkeling' zit. Dat begrip heeft een lange voorgeschiedenis en werd in 1987 als volgt gedefinieerd: "Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoet komt aan de noden van het heden, zonder de mogelijkheden van de toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in het gedrang te brengen." Meer concreet betekent het dat het beschikbare natuurlijk kapitaal van een land of gemeenschap niet mag verminderen. Daarmee is de band met het milieu gelegd.

In België werd op 5 mei 1997 de wet 'betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling' goedgekeurd. Deze wet voorziet volgende instrumenten om een beleid te voeren: een tweejaarlijks federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling (DO), een vierjaarlijks federaal plan, een Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO) en een Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO), waarin de milieubeweging, de vakbonden en de werkgevers vertegenwoordigd zijn en die de regering adviseert.

Het Federaal Plan 2000-2004 telt vier grote delen: 1) wijziging van consumptiepatronen en productiewijzen; 2) acties inzake armoede en sociale uitsluiting, overmatige schuldenlast, gezondheid en milieu; 3) acties inzake de landbouw, het mariene milieu en de biodiversiteit; 4) acties inzake energie, vervoer, ozon en de klimaatwijziging. Deze korte omschrijving maakt dui-

delijk dat maatschappelijk verantwoord ondernemen toch een bredere invulling krijgt dan duurzaam ondernemen.

2. Hoe krijgt maatschappelijk verantwoord ondernemen in Vlaanderen vorm?

Een decreet over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen of MVO, met een exacte definitie en een duidelijke omschrijving van de rollen en de acties van de overheid, de ondernemingen en de andere 'actoren' (vakbonden en niet-gouvernementele organisaties in de brede zin van het woord) op elk van de drie P's, zou het nirwana van de ordenende geest zijn. De praktische geest weet dat zo iets niet bestaat en wellicht ook niet wenselijk is. Van de vele initiatieven die zich op MVO beroepen, geven we enkele voorbeelden.

De Vlaamse regering riep in 2000 TRIVISI in het leven. Drie thema's krijgen aandacht: diversiteit (in het personeelsbestand), leren (in de onderneming) en verantwoordelijk ondernemen t.o.v. de stakeholders. Mensen die durven vooruitkijken (aldus de brochure) werden samengebracht in pioniersgroepen en elf projecten werden uitgevoerd. Enkele voorbeelden: de vakbond: motor van sociale auditing, verantwoord ondernemerschap door verspreiding van een zelfbeoordelingsinstrument en inbedding van recreatieve ondernemingen in het maatschappelijk en ecologisch weefsel (werkgroep stakeholder management); Net-leren en Anders Leren (werkgroep leren); kansengroepenbeleid en productontwikkeling (werkgroep diversiteit). De projecten moesten leiden tot bruikbare instrumenten: handboeken, checklists, trainingen m.b.t. de verschillende thema's. Op het ogenblik dat we dit artikel schrijven, is een tweede reeks projecten gestart.

VOSEC, Vlaams Overlegplatform Sociale Economie en Meerwaardenconomie, is een netwerk van ondernemingen, organisaties en deskundigen. Het werkt met de steun van de Vlaamse regering. Het netwerk zet zich in voor de bevordering van de sociale economie. Dit zijn bedrijven en initiatieven die de volgende basisprincipes respecteren: voorrang voor arbeid boven kapitaal, democratische besluitvorming, inbedding in de maatschappij, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. De bedrijven zijn vooral actief op het vlak van (vernieuw)bouw en onderhoud, eerlijke handel, advies en begeleiding, duurzame ontwikkeling, maatschappelijke en beroepsintegratie van personen uit de risicogroepen, recycling en buurtdiensten.

Bedrijven organiseren zich voor het MVO in een aantal netwerken. 'Business & Society' werd hiervoor al vermeld. Het wil een centrum van expertise en

een platform voor uitwisselingen van ervaringen zijn. Op de ledenlijst staan o.a. AXA, Bekaert, Belgacom, Dexia, Fortis, de Generale Maatschappij van Belgium, Janssen Pharmaceutica, Randstad, SD Worx, Shell, Umicore, het VBO en het VEV. Een ander netwerk is Kauri, dat zich concentreert op de Noord-Zuid relaties en op de ontwikkelingssamenwerking. Het wil zijn leden informeren over de niet-gouvernementele organisaties, de dialoog tussen deze verenigingen en het bedrijfsleven stimuleren en bedrijven en de NGOs aanmoedigen om samen met de bedrijven acties van duurzaam ondernemerschap in de derde wereld te ondernemen. Op dat laatste terrein is het 'Corporate Funding Programme' actief. CFP heeft zich tot doel gesteld een samenwerkingsmodel voor NGO's en bedrijven op te bouwen en bedrijfsgiften voor projecten in het Zuiden samen te brengen. Zeven grote NGO's zijn lid, waaronder Broederlijk Delen, Vredeseilanden en Wereldsolidariteit. Aan de kant van de bedrijven vinden we Bekaert, Interbrew, Sidmar, Siemens, UCB en Umicore. Een laatste voorbeeld is het Vlaams Netwerk voor Zakenethiek, een netwerk van individuele leden dat studiedagen en ontmoetingen organiseert en o.a. het belang van het engagement van het topmanagement benadrukt.

Bij de niet-gouvernementele organisaties (zelf spreken ze dikwijls over de civiele samenleving) vinden we ook heel wat initiatieven. De Bond Beter Leefmilieu (BBL) is algemeen bekend maar dat is minder het geval met VODO, het Vlaams Overleg Duurzaam Ondernemen. Het is een overleg tussen organisaties uit de nieuwe sociale bewegingen en met zijn Lokale Agenda 21 actief op het gebied van duurzaam lokaal beleid. Arbeid & Milieu streeft naar groeiende verstandhouding tussen de belanghebbenden in de productie- en consumptieactiviteiten, met het oog op duurzame ontwikkeling. Ethibel legt de nadruk op duurzaam en ethisch beleggen en profileert zich als een onafhankelijk adviesbureau dat banken en beursvennootschappen ondersteunt bij hun aanbod van duurzame spaar- en beleggingsformules.

Op dit moment staat Ethibel in voor de externe controle en certificatie van de meeste Belgische beleggingsfondsen met een sociaal, ethisch of ecologisch karakter. Het is een Europees label voor duurzaam beleggen en op wereldvlak één van de 'duurzaamheidsindexen', naast de indexen van 'Dow Jones' en de 'Financial Times'. In dezelfde sfeer is er Hefboom, een erkend adviesbureau in de sociale economie, het ethisch sparen en beleggen en financieringen. Ze staan de initiatieven bij op het vlak van organisatiedoorlichting en planning, sociale kosten-batenanalyses, juridisch advies, stakeholder management en sociale audit. Ten slotte worden initiatieven zoals de keurmerken Max Havelaar en 'Fair Trade' en de Schone Kleren Campagne ook tot het MVO gerekend.

3. Drie p's?

Alle voornoemde initiatieven zijn zonder twijfel goed bedoeld, maar we krijgen de indruk dat MVO vooral een kwestie van lief zijn voor mekaar is. Slechts weinig acties zijn controversieel of verwijzen naar belangentegenstellingen en pijnlijke keuzen.

Trivisi is een interessant initiatief maar het gaat over people met een kleine p. Voor de bestrijding van de achterstelling van sommige categorieën van mensen op de arbeidsmarkt zal meer nodig zijn dan brochures en checklists. Als werknemers ook stakeholders zijn, kunnen de vraagstukken van informatie aan de werknemers, van zinvol overleg en van procedures bij herstructureringen en sluitingen niet genegeerd worden.

Ook wat de planeet betreft, zou Vlaanderen best wat ambitieuzer mogen zijn en de publieke discussie tussen overheid, bedrijfsleven en andere stakeholders bevorderen. Een voorbeeld hiervan is het Vlaams Klimaatbeleidsplan. Het werd op 28 februari 2003 goedgekeurd, in uitvoering van het Kyoto-protocol, dat door Vlaanderen in 2002 geratificeerd werd. Het is een strategisch plan dat beleidsmaatregelen omvat om de uitstoot van broeikasgassen in 2005 op het niveau van 1990 te stabiliseren, als eerste stap tot het realiseren van de Kyotodoelstelling: in 2012 komen tot een daling met 7,5 procent van de uitstoot van broeikasgassen, in vergelijking met het basisjaar 1990. Tot nu toe hebben we enkel achterstand op dat schema. Volgens het Europees Milieu Agentschap zitten we in Vlaanderen nu al meer dan 10 procent boven de norm en zal bij ongewijzigd beleid in 2010 de kloof minstens 15 procent bedragen. In de Nationale Klimaatconferentie zou voor het einde van 2003 een lastenverdeling (van de emissies) tussen de gewesten afgesproken moeten worden. Dat vraagstuk zal niet gemakkelijk op te lossen zijn want in Wallonië is sinds 1990 een deel van de sterk vervuilende industrie verdwenen en Vlaanderen is dichter bevolkt en heeft meer verkeer en energie-intensieve industrie. Tegen de lente van 2004 een nationaal klimaatplan bij Europa indienen, zal dus heel moeilijk zijn.

Er zijn twijfels gerezen over de uitvoering van Kyoto. Als naast de Verenigde Staten ook Rusland afhaakt, en de Europese Unie zijn verbintenissen zou herzien, is het protocol in feite dood. Maar ook zonder Kyoto moeten we met het oog op de toekomst iets doen aan het probleem van de opwarming van de aarde. Het Vlaams Klimaatbeleidsplan zou een kader kunnen vormen voor een ernstige discussie over de maatregelen die in alle sectoren moeten genomen worden: de energiesector, de industrie, de landbouw, het verkeer en de huishoudens. Het bevat een hele reeks van projecten en probeert voor elk van

die projecten het potentieel aan emissiereductie en in sommige gevallen ook het mogelijke effect op de tewerkstelling te berekenen.

Tot de reeks van projecten met een direct meetbaar effect op het beperken van de uitstoot van schadelijke gassen behoort de vernieuwde ecologisteun, in het kader van de steun aan investeringen. In 2004 treedt een nieuwe reglementering in voege waarin ook voor de KMO's 'duurzaam ondernemen' een van de criteria zal zijn die in aanmerking genomen wordt bij het beoordelen van de subsidieaanvraag. KMOs zouden kunnen kiezen uit een lijst van technologieën die een bewezen resultaat hebben op het vlak van energiebesparing. Grote ondernemingen zouden zich moeten verbinden tot het bereiken van bepaalde doelstellingen voor het verminderen van de CO₂-uitstoot en eventueel een convenant afsluiten. Hier ligt een kans om MVO met een aanzienlijk reëel effect in praktijk te brengen. In de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND) worden studies over de doeltreffendheid van de expansiesteun geciteerd. Voor tewerkstelling, omzet en toegevoegde waarde zou er een positief effect zijn van de basissteun, de tewerkstellingssteun en de steun in het kader van het regionaal en strategisch belang; voor ecologisteun was het effect in het verleden onzeker. Er kan op dit terrein in de bedrijven dus nog veel gebeuren.

Andere projecten betreffen o.a. actieplannen hernieuwbare energie, rationeel energieverbruik in de industrie en in de huishoudens (met een belangrijke rol voor de netbeheerders van elektriciteit en gas), een actieplan rationeel energieverbruik voor de dienstensector, een plan om de ozon te beperken, een mobiliteitsplan en een klimaatactieplan voor de landbouw. Op alle deze terreinen is er heel wat ruimte voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen met een significant effect, en voor initiatieven van zowel de overheid als de bedrijven en de andere actoren.

Van de Profits is tot nu toe zelfs geen kleine p te bekennen geweest. Er bestaat wel een Belgische Vereniging van de Instellingen voor Collectieve Beleggingen (BVICB). Zij verenigt (hoofdzakelijk) kredietinstellingen, beursvennootschappen en beheersvennootschappen en heeft een lijst met principes voor ethisch beleggen opgesteld. Dat gaat evenwel slechts over een klein deel van het beleggen en investeren en al helemaal niet over winst. In juli 2003 klaagden enkele auteurs in opiniebijdragen in *De Tijd* erover dat het zo moeilijk blijft om in België publiek over deugdelijk bestuur van ondernemingen te spreken. Zij gaven als voorbeelden het ontbreken van gedragsregels voor de onafhankelijkheid van bestuurders van bedrijven en voor de beloning van het topmanagement (verhouding tussen het variabel en het vast deel van de vergoeding, bepalingen voor het toekennen van opties en aandelenbezit in het eigen bedrijf). Voor wanneer het bedrijf dat openlijk over zijn winst communiceert, dat de winst per aandeel vergelijkt met de vergoeding op andere (risico-arme of risicovrije) vormen van beleggen, dat de verhou-

ding tussen de uitgekeerde winst en de ‘maatschappelijk verantwoorde’ initiatieven schetst en dat dus een bijdrage levert tot een minder verkrampde houding over winsten?

Met deze kritische of sceptische slotbedenkingen heb ik de bestaande initiatieven van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen niet willen ridiculiseren. We moeten het toejuichen dat er op een nieuwe manier over de verhouding tussen bedrijven en maatschappij gedacht wordt en dat bedrijfsleiders daaraan actief deelnemen, op voorwaarde dat het niet bij (gesubsidieerde) projecten in de rand van de economie blijft.

4. Bronnen

Business & Society Belgium, (2003). *Magazine*, september en november 2003.

(e-mail: ariane.molderezusinessandsociety.be). (We hebben de Engelse benamingen van de verschillende initiatieven overgenomen. Als dit een ironiserend effect heeft, dan is dat ongewild maar onvermijdelijk.)

Nikolay Dentchev en Stefane Van de Peer (2003). Mainstreaming van maatschappelijk verantwoord ondernemen, Universiteit Gent – Faculteit Economie en Bedrijfskunde, 18 februari 2003.

Bert De Wel: (2003). Hoe je het best de Kyototaart verdeelt, opiniebijdrage in *De Tijd* van 1 december 2003.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Aminor (2003). Voortgangsrapport 2003 bij het Vlaams klimaatbeleidsplan, Ontwerp ter goedkeuring door de Vlaamse regering, 15 juli 2003, (<http://lucht.milieuinfo.be - actua>).

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Administratie Werkgelegenheid (2003). TRIVISI – Menselijk, maatschappelijk en duurzaam ondernemen, juli 2003.

Stef Proost en Guido Wouters (2003). *Economische impact van de Kyotodoelstellingen op de Vlaamse economie*. Katholieke Universiteit Leuven (Centrum voor Economische Studiën) en Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO), 2003.